

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Pap Viktória

A Sziget Fesztivál mint hely értelmezése

című PhD értekezéséhez

Témavezetők:

Letenyei László PhD

egyetemi docens

Mitev Ariel PhD

egyetemi docens

Kommunikáció és Szociológia Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Pap Viktória

A Sziget Fesztivál mint hely értelmezése

című PhD értekezéséhez

Témavezetők:

Letenyei László PhD

egyetemi docens

Mitev Ariel PhD

egyetemi docens

Budapest, 2022

© Pap Viktória

Tartalomjegyzék

1. A kutatás bemutatása és a téma indoklása	4
2. Módszerek	8
3. Kutatási eredmények és tudományos hozzájárulás	12
4. Főbb hivatkozások.....	18
5. Témával kapcsolatos saját publikációk	21

1. A kutatás bemutatása és a téma indoklása

Doktori kutatásom a Sziget Fesztivállal mint hellyel, a fesztiválózóknak környezettel való viszonyával foglalkozik.¹ Az értekezés három egymást kiegészítő kutatási láb bemutatásából áll, melyek mindegyike egy-egy különböző mentális térképezési módszeren alapul, és amelyek kiegészülnek más kvalitatív és kvantitatív módszerekkel. A három mentális térképezési eljárás közül kettő a kutatás során kidolgozott módszer. A kutatás témája a helyértelmezés, amely négy megközelítéssel, négy elméleti kutatási kérdés megválaszolása mentén történt. A kutatási eredmények bemutatását ezekre a térértelmezési megközelítésekre fűztem fel kutatási lábak szerinti sorrendben.

1. táblázat A Sziget Fesztivál mint hely értelmezésének módjai

	Térértelmezés	Fókusz	Tér mint	Kutatási láb/ mentális térképezési módszer
1.	szimbolikus	határ, jelentéstulajdonítás, reprezentáció, ismertség	terület	1. Kötetlen felidézésű mentális térképezés (free recall mental mapping)
2.	konstituált	térformálás, helyteremtés, funkciótulajdonítás, élmény	élménytér, hely	2. Élménytérképezés (Experience Mapping)
3.	metafizikai	érezékelés, tapasztalás, befogadás, hely szelleme, élmény	atmoszféra	
4.	funkcionális, strukturális, cselekvési	emlékezés, útvonal, kapcsolat, jelentőségtulajdonítás, funkció, struktúra, cselekvés, idő, látogatottság	hálózat	3. Napi Útvonalemlékezet Térképezés (Day Path Mental Mapping)

A Sziget Fesztivál, a vizsgálatok tárgya és terepe, országimázs elem és a legtöbb külföldi vendéget vonzó turisztikai attrakció Magyarországon. Műfajában Európa egyik legjelentősebb

¹ Így például a Sziget virtuális terével nem.

rendezvénye, valamint a legnagyobb és legsikeresebb történetű könnyűzenei és kulturális fesztivál Magyarországon. Bár fesztiválkutatások és különféle témákban a Sziget Fesztivállal foglalkozó vagy a Sziget Fesztiválon történő kutatások is keletkeztek már, de a Sziget Fesztivállal mint helyel, környezettel, az ottani térhasználattal kapcsolatos társadalomtudományos kutatás nem készült. A korábbi fesztiválkutatások nem helyezték a helyet, a teret a kutatás fókuszába, és nem használtak mentális térképezést sem.

A dolgozat fő kategóriája, a tér mint szociológiai téma elhanyagolt, elméleti téren és empirikus eredményeket tekintve is megkésett, főleg a hazai szociológiában (lásd: Berger, 2018), annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedekben erőteljes tér felé fordulás (*térbeli fordulat, spatial turn*) figyelhető meg a különböző tudományterületeken (lásd: Soja, 1989; Döring – Thielmann, 2008). Mindezek mellett pedig elmondható, hogy a térszociológia nem tekint ki kellőképpen más tudományterületek eredményei felé. A kutatás a téma transzdiszciplináris megközelítésén túl, a relacionális térszociológia számára fontos határ fogalmával, valamint főként a cselekvőhálózati és időföldrajzi érintettségű útvonalhálózatokkal tovább tematizálja a térértelmezési lehetőségeket. Az atmoszférakutatások, vagy még inkább a *hely szellemének (genius loci, spirit of place)* feltárására irányuló kutatások szintén nem gyakoriak, nem kellőképpen kiaknázottak a szakirodalomáttekintés alapján, csakúgy, mint a szorosan kapcsolódó turisztikai miliő, turisztikai élmény, fesztiválélmény kutatások sem a turizmuskutatás területén (lásd például: Getz, 2007; Zátori, 2014; Kovács, 2014). A hely szelleme úgy tűnik, inkább csak a szakrális helyekhez, esetleg településekhez kötődik, és annak feltárása bármely hellyel kapcsolatban mint megélt téri jelenség elhanyagolt. Olyan kutatást pedig, amiben mentális térképezést használtak volna egy hely hangulatiságának feltárására, nem találtam. A téma fontosságára – csakúgy, mint a mentális térképezés alkalmazására – számos tudományterületen felhívják a figyelmet, és egyben hangsúlyozzák kutatásának hiányát. A térrel kapcsolatos élmények akadémiai jellegű és piaci szempontú kutatásában a mentális térképezés mint módszer használata pedig kiaknázatlan.

A dolgozat alulról épülő, vagyis nem szakirodalomból, elméletekből vagy megelőző kutatási eredményekből kiinduló, hanem terepkutatásból, közvetlen kutatói tapasztalatokból, meglátásokból eredő problémaorientált értekezés (vö. *visszafelé irányuló vagy fordított logikájú kutatás, backward research method* (Andreasen, 1985)). Kutatási kérdéseim köré viszonylag szabadon igyekeztem módszereket találni és fejleszteni, majd az így megszületett kutatási eredményeket elméleti keretekbe építeni. Nem az volt a cél ugyanis, hogy egy módszert

vagy elméletet teszteljek, kutassak egy (másik) terepen, mintán, hanem az, hogy sikerüljön bemutatni, hogyan lehet egy nehezen megfogható, szinte átláthatatlan, csak időszakosan és rövid ideig létező terepet mint témát feltárni.

A kutatásnak a tudományos érdeklődés és hozzájárulás mellett alkalmazott kutatási célja is volt, így a kutatást egyfajta *részvételi, partícipatív tervezésként/alakításként (participatory planning)* is értelmeztem (lásd például: Horelli, 2002).

Az értekezésben bemutatott kutatásaim egy szélesebb, más kutatásokat is magában foglaló kutatássorozat részeként születtek meg, amely kutatássorozat keretében kutatócsoportjaink a Budapesti Corvinus Egyetem és a Babeş Bolyai Tudományegyetem együttműködésében a Sziget Kulturális Menedzser Iroda támogatásával 2019-ben hatodik alkalommal jártak a fesztiválon. 2020-ban és 2021-ben a Covid-19 világjárvány miatt a fesztivál és így a kutatás nem lett megszervezve. A kutatássorozat több kutatást foglalt magában, de alapvető közös célja volt a Sziget Fesztivál kulturális antropológiai és szociológiai jellegű feltárása. A kutatócsoportok oktatók és PhD hallgatók kutatásvezetése, valamint alap- és mesterszakos hallgatók terepgyakorlata keretében szerveződtek.

A doktori kutatás 2014-ben vette kezdetét, amikor kutatóként első alkalommal vettem részt teljes egészében, éjjel-nappal, egy héten át a fesztiválon. Ez az év volt az értekezésben tárgyalt kutatási lábak megalapozása. Ekkor introspekciós résztvevő megfigyelést végeztem, melynek keretében leírtam asszimilációmat és attitűdváltozásaimat a fesztiválon. Legalapvetőbb megfigyelésem volt, hogy a helynek nagyon erős érzelmi lenyomata, hatása van az ott jelenlévőkre, és hogy a Sziget valójában egy sajátos kulturális világ, ahol olyan különleges, több adottság és körülmény által meghatározott hangulat tapasztalható, ami nehezen leírható, de mélyen megélhető. 2015 nyarán ennek a nehezen megfogható jelenségnek, vagyis a hely szellemének feltárására és mélyebb megértésére, leírására tettem kísérletet, melyet 2016-ban folytattam. A kutatással részben párhuzamosan egy másik kutatási módszerrel 2015-től négy éven keresztül azt is követtem, hogy milyen a fesztiválozók mentális térképe a Szigetről. 2018-ban és 2019-ben pedig a fesztiválozók napi útvonalemlékezetét térképeztem fel. A folyamatos résztvevő megfigyelésem *progresszív fókuszálással (progressive focusing)* (lásd bővebben például: Stake, 1995) is telt, vagyis a kutatási kérdéseim menet közben fogalmazódtak meg és váltak egyre letisztultabbá. Ennek a kutatási stratégiának a célja az volt, hogy a kutatás tárgyának és alanyainak megismerése az adott közösségbe való beépüléssel történjen. A résztvevő megfigyelésből ugyanis nem csak kutatási eredmények születnek, hanem legtöbbször

a kutatási kérdések is a kutatás során fogalmazódnak meg, s így a kutatási kérdések önmagukban is a kutatási eredmények részét képezik (Letenyei, 2006).

A kutatás fő célja a Sziget Fesztivál mint egy hétig létező szociokulturális környezet, megélt, átélt anyagi és szellemi tér, vagyis mint speciális hely többértékelésének és ábrázolása volt. Ez kihívásokkal teli cél volt, hiszen a Sziget egy élménykörnyezet, csupán egy hétig tartó eseményturisztikai rendezvény egy földrajzilag elhatárolt területen, ahova szinte a világ összes tájáról érkeznek emberek, kultúrák.

Az értekezés elméleti hozzájárulási célja, hogy szintetizálja a különböző releváns tudományterületi eredményeket, és transzdiszciplináris megközelítésben mutasson rá a térszociológia jelentőségére, és így hangsúlyossá váljon a tér és a társadalom kölcsönkapcsolata. A kutatás céljai közül kiemelt szerepe volt annak, hogy a dolgozat rámutasson az élmény szerepére és fontosságára a helyekkel kapcsolatosan, valamint felhívja a figyelmet a hely szelleme kutatási lehetőségére, kutatásának fontosságára és hasznosságára. Cél volt ugyanis a hely szelleme fogalom mint a kutatás *centrális fenoménjának, központi jelenségének* (lásd: Creswell, 2007; Horváth – Mitev, 2015) konceptualizálása és operacionlizálása. A fogalom elméleti keretekbe helyezésével és a kutatási eredményekkel pedig amellet érvelek, hogy a tér a társadalomkutatás számára is egyszerre társadalmi és nem társadalmi, relacionális és abszolút, konstruált és apriori.

Módszertani hozzájárulási célom, hogy a különböző mentális térképezési technikákon alapuló adatgyűjtési, elemzési és ábrázolási módszerfejlesztéseket, mentális térképezési eljárásokat és az azokból nyert tapasztalatokat bemutassam. A kutatás alapvető célja, hogy rámutasson a térrel kapcsolatos élmények vizsgálatának mind az akadémiai jellegű társadalomtudományos, mind az alkalmazott jellegű üzleti, piaci kutatásokban való használhatóságára és fontosságára, valamint a mentális térképezés értelmezésének, alakíthatóságának, kombinálhatóságának lehetőségeire.

Mindezen elméleti és módszertani eredmények mentén pedig cél volt, hogy a kutatás szemléletmódjával hozzájáruljon az antropológiai és szociológiai fesztiválkutatásokhoz is.

2. Módszerek

A kutatás hat éven át tartott és három fő kutatási lábra épült, amelyek alapvetően három különböző mentális térképezési módszerre épültek, és amelyek közül kettő saját fejlesztésű kutatási eszköz, a kutatási kérdésekhez és a terephez igazított, továbbfejlesztett mentális térképezés. A kutatás megközelítésmódjának és fő alkalmazott módszerének, a mentális térképezésnek köszönhetően lehetőség nyílt egyes feltárt eredmények térképes és hálózatos ábrázolására is.

A hat éven át tartó résztvevő megfigyelésemet a *kutatói introspekción (szubjektív személyes introspekción, SPI)* (Wallendorf – Brucks, 1993) túl a hellyel és a térhasználattal kapcsolatos megfigyelésekre is használtam, hiszen az megelőzte és végigkísérte a többi kutatást. Ezek az információk egyrészt kutatási kérdéseket alapoztak meg, másrészt beépültek a többi kutatási módszerbe és az általuk nyert eredmények értelmezésébe, vagyis hozzájárultak a kutatási kérdések megfogalmazásához, a megfelelő, illeszkedő módszer kiválasztásához és az eredmények mélyebb értelmezéséhez is.

A megkérdezésekkor egyik módszer esetében sem voltak kvótaszempontok, csak a sétás mintavételezés során alkalmazott *egyszerűen elérhető alanyok módszere (kényelmi vagy esetleges mintavétel)*.

A kötetlen felidézésű mentális térképezést (*free recall mental mapping*) (lásd például: Letenyei, 2006) 2015-től 2018-ig alkalmaztuk a terepen. A módszer lényege, hogy a megkérdezettektől azt kérjük, hogy egy általunk biztosított fehér A4-es lapra rajzolják le a Sziget térképét. Semmilyen más instrukció nem hangzik el. Minden válaszadó a saját szubjektív kognitív térképét rajzolja a papírra. Az adatfeldolgozás során a papíron lévő, rajzolt térképek információit SPSS adatbázisba kódoltuk.

A helykonstituálás, valamint az élményterek azonosításához, felrajzolásához, és a hely szellemének feltárásához² használtam a kutatás során kialakított, élményeket feltérképező mentális térképezési módszert, az *Élménytérképezést (Experience Mapping)*. A módszer kapcsolódik Urry és Sheller (2006) *új mobilitásparadigmájához*, miszerint olyan módszertani újításra van szükség, amivel például helyek atmoszférájának vizsgálatára nyílik mód. A Sziget teljes területét mutató, csak a fő úthálózatokat feltüntető vaktérképes rajzolatással arra kértük

² A kutatásról beszámoló cikket lásd: Pap, 2019.

a megkérdezetteket, hogy írják fel a térképre saját megélt területet, vagyis az általuk fontosnak tartott helyekhez egy-egy gondolati, érzelmi hívó szót (*sentiment*) rendeljenek.

A harmadik mentális térképezési módszer a Napi Útvonalemlékezet Térképezés (Day Path Mental Mapping) a bejárt útvonalakat időbeliségükkel együtt az emlékezetek alapján térképezi fel. A fesztivál 2019-es programhelyszín térképén keresztül felrajzoltattuk a fesztiválózó előző napi útvonalát. Az online kérdezőfelületet nagyobb kijelzős okostelefonok vagy tablet segítségével használtuk kérdezőskor. A kijelzőn megjelenő a fesztiváltérképen a programhelyszínek (kiegészülve a kempingekkel) pontokkal voltak jelölve, amely segítségével a felületen a megkérdezett fesztiválózó bejelölte azokat a helyszíneket, ahol emlékezete alapján előző nap járt. A napszakok időintervallumai a Sziget dinamikájához igazodva lettek kialakítva. Az elemzési munka fontos eszköze volt a hálózatok szemléltetésére és hálózati mutatók kalkulálására alkalmas „Gephi” nevű szoftver. A módszer segítségével nem a valós adatokat gyűjtöttünk, hanem az emlékezést térképeztük fel. Ezért ez a módszer a látogatottsági statisztikáknál mélyebb struktúrák megragadására alkalmas. Ez a mentális térképezés térbeli és időbeli emlékezetet is rögzít. Így az ezzel a technikával nyert adatok az értekezésben tárgyalt többi mentális térképezésből származó adatbázishoz képest egyedüli módon vektorinformációkat, irányokat és időbeliséget is tartalmaznak. Elméleti téren a módszer kapcsolódik az *időföldrajz modellekhez* (Hägerstrand, 1975; Giddens, 1984) valamint – csakúgy, mint az élménytérképezés – Urry és Sheller (2006) új mobilitásparadigmájához is, mely szerint olyan módszertani újítás szükséges, amivel a térbeli és időbeli változások kutatására nyílna valódi lehetőség. A példák közt említik az emberek mozgásának résztvevői megfigyelését, egyfajta „itiner” etnográfia alkalmazását, téridőnaplók írását, és az emlékek vizsgálatát. Hägerstrand (1975) és Giddens (1984) a térhasználat időbeliségének ábrázolása céljából készített időföldrajz modelljeihez képest a Day Path Mental Mapping hálózatos-vektoros ábrázolása kétdimenziós ábrázolásmódon alapul, és csak az egymásutániségot, a relatív időt, vagyis az idővonalat veszi fel információnak, azon belül is a környezet életritmusának megfelelő napszakokat (az azokhoz tartozó időintervallumokat). Ugyanakkor az időtartamokat, vagyis például, hogy mennyi időt töltött valaki valahol, vagy hogy mennyi idő volt eljutnia A-ból B-be, nem. Ezt az információt, vagy legalábbis annak egy részét itt az emlékezet súlya adja meg. Bár az időföldrajz modellek (tipikus vagy bizonyos) emberek napi útvonalát szemléltetik, a dolgozatban bemutatott vektoros, vagyis időinformációkat is feldolgozó eredmények helyeket elemeznek, bizonyos helyek kifelé és befelé irányuló útvonalkapcsolatait, valamint a Sziget napi dinamikáját a helyek közti mozgások alapján. Ez

főként a kutatás fókusza miatt van így, de bizonyos alminták növelésével lehetőséget adhat a módszer tipikus időföldrajz-szemponjú napi útvonalak elemzésére is, amely akár az eltöltött időt is kezelni tudná az ábrázolás terén bármely hely esetén. A módszer által nyert többi eredmény ugyanakkor emberek, társadalmi csoportok hálózatát is megmutatja, de az elemszámok relatív szűkössége miatt nem lehetséges egy-egy tipikus hálózat felrajzolása, csupán a különböző csoportok hálózati jellegzetességeinek összehasonlítása, elemzése.

A kérdőíves megkérdezéssel – a hely szelleme, vagyis az Élmenytérképezés kutatási lábon belül – alapvetően két kérdésre kerestem a választ: a Sziget Fesztivál egy szóval leírható hangulatára (a hely szellemének egyszavas kifejezésére), valamint a Sziget társadalmának kisugárzására, tehát arra, hogy a hely szellemének nem tárgyi-természeti hordozója milyen meghatározható hangulattal bír, és így arra is, hogy az mivel járul hozzá az atmoszférához. A Sziget ugyanis mint sajátos hely – minden évben csupán egy hétig létező „fesztivál-társadalom” – esetén a hely szellemének fontos hordozói a társadalmi elemek, melyek szintén személyes, szubjektív mentális elemek: érzések, asszociációk, kisugárzások. A két kérdésen túl a kérdőív rákérdezett a környezet, az esemény legfontosabb értékeire is, amely kérdés elemzése szintén hasznos információkkal szolgált a hely szelleme kutatás számára. Ezek a kérdések kutatócsoportunk egy hosszabb, *rugalmas kérdőíves (elastic survey)* (Letenyei, 2006) kutatása részeként kerültek lekérdezésre.

A hely szellemével foglalkozó kutatási lábat a kérdőívezés mellett a terepmunkanaplók elemzésével is kiegészítettem. A résztvevő megfigyelés során keletkezett szövegek, vagyis a terepnaplók a szerzők (a terepen lévő kutatók) témára való fókuszálása nélkül is tartogatnak hely szelleme elemeket. A kutatássorozat részeként minden résztvevő megfigyelést végző terepkutatónak terepnaplót kellett írnia, melyben rögzítette a megfigyeléseit. A terepnapló-mintában a 2014 és 2016 között terepen résztvevő terepmunkanaplót író 36 kutatóból 30 szubjektum szerepel. Az elemzés során kigyűjtöttem a hangulati elemekre vonatkozó szavakat, kifejezéseket, majd vizsgálati kategóriákat hoztam létre belőlük a már előzőleg elemzett és kategorizált kérdőíves és térképes információk segítségével, azokkal kiegészítve. Bár többségében napi bontásban íródtak a naplók, az elemzést egyénenként végeztem. A kódolási, elemzési egység a befogadási csatorna, melyet úgynevezett *nyitott vagy nyílt kódolási technikával (open coding)* (Strauss–Corbin, 1998) végeztem. Az említési gyakoriságok követése nélkül minden adekvát, legalább egyszer visszatérő kifejezés belekerült a kategóriarendszerbe. Az elemzés végeredményeként egy koncepciótérképet rajzoltam fel, mely

az élmények, érzések, attitűdök struktúrába szervezésével bemutatja a hely szellemének alkotóelemeit és a befogadás csatornáit a Sziget Fesztivál esetében.

3. Kutatási eredmények és tudományos hozzájárulás

Az értekezésben bemutatott helyértelmezések rámutatnak, hogy egy adott helyen többféle térbeliség és egymást átfedő társadalmi terek létezhetnek. A Sziget egy hatalmas inger- és élménykörnyezet, ami megjelenik a térszimbolikában, a rituálékban, a helyészlelésben, a helyértelmezésben, a helykonstituálásban, az atmoszférában, az emlékezésben, a cselekvésekben, a funkciókban.

Számos empirikus eredménye sorolható fel a kutatásnak, amelyek nem csak az elméleti vonatkozású kérdések megválaszolását segítették, de gyakorlati hasznosíthatósággal is bírnak.³ Ezek az eredmények négy, a térszociológia számára releváns elméleti kérdés megválaszolásához vezetnek:

1. Hogyan reprezentálódik társadalmi konstruktumként a Sziget Fesztivál határa?

A Sziget Fesztivál határa eltérően reprezentálódik a fesztiválózó képzetében társadalmi konstruktumként, mint annak valódi földrajzi határa, vagy akár a fesztiválszervezés által kijelölt társadalmilag (is) konstruált határvonala. A földrajzi környezet kiterjedésének észlelése nem tekinthető elsődlegesnek, a társadalmi tér mint megélt tér ahhoz képest szabadon konstituálódik.

Ez a kötetlen felidézésű mentális térképeken alapuló, de az élménytérképek által is megerősített megállapítás igazolja azt, ami a térszociológiai elméletekben már Simmeltől (1994 (1909)) fogva megjelenik, vagyis, hogy a határ társadalmiságából kifolyólag áteresztő (Giddens, 1984), hajtogatott (Shields, 2013), perspektivikus, elmosódott, membránszerű (Löw – Weidenhaus, 2017).

Megállapítható tehát, hogy a Sziget mint egy földrajzilag lehatárolt helyszínen megrendezésre kerülő fesztivál jól láthatóan túlmutat a térbeli, fizikális határokon. Az esemény hangulata, és az ahhoz tartozó élmények, emlékek erőteljesebben körvonalazzák a helyet, mint az objektív, fizikálisan létező és mérhető határvonalak.

2. Hogyan konstituálódik a tér a Sziget Fesztiválon?

³ Részleteiben ezeket az eredményeket és a 4 fő elméleti kutatási kérdés alá tartozó 10 terepközeli kutatási kérdést a disszertációban ismertetem. Így például kulturális antropológiai elemzést a térszimbolika és a rituálék mentén arról, hogy melyek a Sziget Fesztivál legszimbolikusabb határhelyei. (Pap, MEGJELENÉS ALATT!)

A tér természeti és kulturális adottságok mentén, az élmények és alternatív funkciótulajdonítások révén társadalmilag tovább konstituálódik a Sziget Fesztiválon a fesztiválózókat által.

Ez az Élménytérképezés módszerből kapott eredmény alátámasztja a tér mint egyéni élményben leképződött, élmények által konstituált hely elméleteit. Így a térbeli szokások, gondolatvilágok általi belsővé tett tér (Halbwachs, 1950), a megélt környezet (Kirk, 1963), az immanens tér (Beck, 1967) és a megélt tér (Lefebvre, 1974; Soja, 1989) elgondolásokat. Ugyanakkor konfrontálódik azzal a szociológiai gondolkodásban általánosan jelenlévőnek tűnő relacionális felfogással, miszerint a társadalom egyedül maga konstituálja, termeli a társadalmi tereket, és rámutat arra, hogy a társadalmi térkonstituálás folyamatában természeti meghatározottságok (pl. időjárás) is jelen vannak.

Ez a fajta társadalmi téralakítás a Szigeten nem tudatos térkonstituáló tevékenység, hanem organikus folyamat, ami természeténél fogva csak alulról, közvetlen közelről figyelhető meg. Bár a fesztiválózókat által konstituált helyek között van olyan, amely közvetett, nem tudatos úton a szervezés következménye is, de azt mégis a teret használók, az azt befogadók és a természeti körülmények határozzák meg funkciótulajdonítások, élmények révén.

3. Miben áll a hely szelleme a Sziget Fesztivál esetében?

A hely szelleme a Sziget Fesztivál esetében társadalmi és természeti, vagyis a fesztivál konstituálásában részt vevők hatókörén kívüli meghatározottságú is. A hely szelleme alkotóelemei érzékszervi, interszubjektív és egyéb (materiális és immateriális élmények) érzékelések, tapasztalások kategóriákba sorolhatóak.

Az Élménytérképezés, a kérdőív és a terepmunkanaplók eredményei elméleti téren Norberg-Schulz (2004 (1980)); Böhme, 1995 és Schmitz, 2007 (1998) megközelítését támasztják alá abban, hogy egy hely hangulata egyszerre értelmezhető emberi (társadalmi) és egyszerre természeti meghatározottságában. A hely szellemével explicit foglalkozó irodalomban pedig az eredmény az emberi és ember nélküli hely szelleme hordozók megfogalmazását (Jankó, 2002), valamint a hely szelleme mint holisztikus (fizikai, pszichológiai, társadalmi) metafogalom értelmezését (Vecco, 2019) erősíti meg. Az eredmény a térszociológiai elméletekben Simmel (1908; 1913; 1919 (1911)) elgondolásához áll legközelebb, miszerint egy hely egyedi hangulatát a kulturális jelentések és a térbeli objektumok adják, és így annak hordozója a táj (környezet) egésze.

Ugyanakkor az eredmények vitatják Shields (1991) és Löw (2001) elképzeléseit, miszerint az atmoszféra csupán társadalmi meghatározottságú lenne, például ideológiákból fakadó vagy habitusokhoz kötött. A helyek mitológiája (Shields, 1991) és a löwi (2001) atmoszféra más jelentéssel bíró fogalmak, és nem azonosak a hely szelleme fogalommal, ami az eredményekből láthatóan interszubjektív, társadalmi jellemzőket (életmód, ideológiák), de az összes érzékszervet is és az immateriális élményeket is érintő jelenség. Ez pedig az eredmények fényében szükségessé teszi a megkülönböztetést és a jelenség, a fogalom használatát a térszociológiában.

A Sziget Fesztivál több hely, helyszín által meghatározott atmoszféra együttese. Bár összehasonlító elemzéssel egyelőre nem rendelkezünk, a Sziget hangulatát sokan egyedinek írják le, és a kutatás azt igazolja, hogy egy fesztivál mint időszakosan megteremtett hely rendelkezhet saját atmoszférával, hely szellemével, amihez a természeti és a társadalmi meghatározottságok, egyediségek kölcsönösen hozzájárulhatnak.

4. Milyen hálózati terek azonosíthatók a Sziget Fesztiválon az emlékezeti útvonalak alapján?

A fesztiválózó emlékezeti útvonalhálózata alapján társadalmi, demográfiai és napszakokhoz kötött hálózati terek is azonosíthatók jól megkülönböztethető módon. Ez utóbbi egyszerre konstituálódik társadalmi és természeti meghatározottságok alapján. Az emlékezeti útvonalak mentén funkcionális helyszínhálózatok is felrajzolhatók, amelyek kidomborítják a térből a legjelentősebb helyszíneket, útkapcsolatokat és fesztiválfunkciókat.

A Day Path Mental Mapping módszer adatfelvételi, elemzési, ábrázolási módjával együtt kapcsolódik a cselekvőhálózat elmélet (Latour, 1996; 2005) és a térszociológia hálózatokkal foglalkozó eredményeihez, elgondolásaihoz. Az adatfelvétel időinformációi és a hálózatos, vektoros ábrázolási és elemzési mód részben időföldrajzi (Hägerstrand, 1975; Giddens, 1984) eredmény is, és kapcsolódik Urry – Sheller (2006) új mobilitásparadigmájához is, amely nem csak az időbeliséget, de az emlékek feltérképezésének fontosságát is hangsúlyozza. A férfiak és a nők útvonalhálózata közti különbség cáfolja Löw megközelítését, miszerint a nemi szocializációban elsajátított térhasználati kompetenciák, szokások a férfiaknál nagyobb akciórádiust eredményeznek, míg a nőknél kisebbet, és inkább a szupermarketekben folytatott marketingkutatások

eredményeit támasztják alá, miszerint a nők több utat járnak be, mint a férfiak (lásd például: Underhill, 2008 (1999)).

Az eredmények összességében azt mutatják, hogy a tér és a társadalom kölcsönhatású kapcsolatban áll egymással, és a tér a társadalomkutatás számára is egyszerre társadalmi és nem társadalmi, az emberi hatáson kívül álló elemekkel bíró kategória. Így az értekezés szembe megy azzal a nézettel, miszerint a társadalmi tér kizárólag a társadalom által konstituálódik, vagy legalábbis a társadalmi vizsgálatok számára a társadalom mint térkonstituáló erő vizsgálata elégséges a térszociológia számára. Szemben bizonyos szociológiai térelképzelésekkel, térszociológiai elméletekkel, a kutatás és így az értekezés azt igazolja, hogy a társadalom nem szubzisztens, a hatókörén kívül álló dolgok befolyása nélküli erő. Így az eredmények végső soron azt üzenik, hogy a térszociológiai vizsgálatokban kutatási kérdéstől függően eltérő mértékben vagy perspektívában figyelembe kell venni a látszólag szociológiai témán kívül álló tényezőket is, amelyek más határtudományok, tudományágak eredményeire irányíthatják a térszociológiai szemléletű elemzéseket.

A kutatás tudományos hozzájárulása elméleti és módszertani is. A legfőbb elméleti megállapítások mellett, amelyek az elméleti szintű kutatási kérdésekre adott válaszok alapján igazolnak vagy cáfolnak bizonyos nézeteket, a dolgozat elméleti és módszertani téren is hiányokra és lehetőségekre hívja fel a figyelmet. Az értekezés így egyszerre kritikai, konfrontatív, de főként fejlesztő szemléletű.

A kutatás eredményei között említhető, hogy a dolgozat felhívja a figyelmet a térbeli fordulat transzdiszciplináris jelentőségére, ennek mentén a térszociológia elméleti és empirikus elhanyagoltságára, tematizálásának szükségességére, valamint más diszciplínák eredményeinek fontosságára, s így szintetizálási lehetőségekre. Az értekezés ráirányítja a figyelmet a térszociológia mint szakszociológia fenomenológiai, tudásszociológiai vetületeire, kutatásának lehetőségeire főként a kutatási terep jellege, az élmény és a hely szelleme fogalom beemelése, valamint fő módszere, a mentális térképezés alkalmazása révén.

Szociológiai térelméleti szempontból a dolgozat a különböző helyértelmezések által, a többféle térbeliség és az egymást átfedő társadalmi terek bemutatásával, a hatéértelmezések, a térkonstituálások, az útvonalhálózatok, de főként a hely szelleme fogalom konceptualizálása és operacionalizálása terén hozzájárulhat az abszolút és a relacionális elválasztó dichotómia

lebontásához, a tér és a társadalom kölcsönkapcsolatának hangsúlyozásához, valamint a tér természeti meghatározottságának leírásával a társadalmi tér értelmezéséhez is.

A kutatás hozzájárul a hely, ezen belül is elsősorban a Sziget Fesztiválhoz hasonló fesztiválok társadalomtudományos értelmezéséhez, leírásához, kutatásához, miközben szemléletmódja, valamint eredményei hozzájárulnak a tudományos, akadémiai jellegű kutatás és elméletek, valamint az üzleti célú, alkalmazott kutatások (pl. üzleti antropológiai, marketing(kommunikációs), piackutatási) közelítéséhez. A doktori munka nem csak az akadémiai jellegű és a piaci kutatások találkozásához járulhat hozzá, de a különféle tudományterületek eredményeinek szintetizálásához is, és így főként a térszociológia tematizálásához, de az érintett tudományterületek (így például az antropológia, a turizmus, a marketing) kapcsolódó eredményeihez is.

A társadalomtudományos diskurzusokban az elmúlt két évtizedben egyre nagyobb figyelmet kapott a tér kategóriája. A szociológia számára ennek a fókusz-átterelődésnek a jelentősége abban áll, hogy bizonyos témáit más megközelítésből kutathatja, kérdéseit újratematizálhatja. Az értekezés felhívja egy fontos kutatási témára a figyelmet a térszociológián belül, és a fesztiválkutatások terén új értelmezési, megközelítési módot mutat be, hangsúlyozva az esemény térszociológiai vetületeit. A kutatómunka így a korábbi fesztiválkutatásokhoz is hozzájárul, főként megközelítésében, szemléletmódjában és módszertanában.

Az értekezés elméleti téren hozzátesz a Berger és Luckmann (1966) által meghirdetett empirikus tudásszociológiai kutatásokhoz, és a hazai térszociológiai kutatásokhoz is nem csak eredményei révén, hanem alkalmazott módszerével, a mentális térképezéssel is, amelyet mint fenomenológiai, tudásszociológiai és térszociológiai módszert is bemutat. A tér és idő hálózatos, vektoros ábrázolásával részben az időföldrajz modellező eredményekhez (Hägerstrand, 1975; Giddens, 1984), részben a cselekvőhálózatokhoz (Latour, 1996; 2005) és részben Urry és Sheller (2006) új mobilitásparadigmájához is kapcsolódik a dolgozat. Ez utóbbihoz élménytérképezési módszerével is hozzájárul a kutatás. A dolgozat elemzési téren elsősorban a mentális térképekből nyert adatok feldolgozásával, azok földrajzi/téri, hálózatos szemléltetésével és elemzésével, valamint az eredmények ábrázolási lehetősége terén színesítheti a kutatói gyakorlatokat, lehetőségeket.

A kutatássorozat módszertani szempontból terepközeli kutatási példát nyújt fesztiválkutatásra és térszociológia kutatásra. Kutatásmódszertani szempontból rámutat az alulról építkező,

problémaorientált, fordított irányú kutatás jelentőségére, s így például a kutatói introspekció vagy a progresszív fókuszálás jelentőségére. A dolgozat alternatív módszereket mutat be, és különböző irányok kombinálhatóságára hívja fel a figyelmet. A kutatási eredmények között módszertani innovációk szerepelnek, amik hozzájárulhatnak egy hely, egy turisztikai desztináció vagy egy másik fesztivál térértelmezési, térhasználati vagy élménykutatásához, továbbá a segítségükkel kapott eredmények kiindulópontokat adhatnak akár térképes alkalmazások fejlesztéséhez is.

Az eredmények rámutatnak, hogy a mentális térképezés helymarketinghez, helyimázskutatáshoz, élménykutatáshoz, a fesztiválózóknak térbeli viselkedésének fogyasztói perspektívából történő megértéséhez is illeszkedő módszer, mely gazdagítja többek közt a turizmus és marketing, valamint a térszociológia kutatási eszköztárát és eredményeit a térhez való illeszkedése révén.

A kutatás módszertani és elméleti irányultságán keresztül rámutat, hogy a térbeli fordulat a megértő kutatások, a puha tényezők, a szubjektum felé fordulást is jelent, és hogy e mentén is indokolt a térszociológia tematizálása, módszertani és empirikus eredményeinek bővítése.

4. Főbb hivatkozások

- Andreasen, Alan R. (1985) 'Backward' Market Research. *Harvard Business Review*, 63/3, 176–211.
- Beck, Robert (1967) Spatial meaning and the properties of the environment. In: Proshansky, Harold M. – Ittelson, William H. – Rivlin, Leanne G. (szerk.) (1970) *Environmental psychology: Man and his physical setting*. New York, Holt, Rinehart and Winston Inc., 134–141.
- Berger Viktor (2018) *Térré szőtt társadalmiság: A tér kategóriája a szociológiaelméletekben*. Budapest, L'Harmattan–Könyvpont
- Berger, Peter. L. – Luckmann, Thomas (1966) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, New York, Anchor Books
- Böhme, Gernot (1995) *Atmosphäre: Essays zur neuen Ästhetik*. Frankfurt am Main, Suhrkamp
- Creswell, John W. (2007) *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications
- Döring, Jörg – Thielmann, Tristan (2008) *Spatial Turn: Das Raumparadigma in den Kultur- und Sozialwissenschaften*. Bielefeld, Transcript
- Getz, Donald (2007) *Event Studies: Theory, Research and Policy for Planned Events*. Oxford, Taylor & Francis
- Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley & Los Angeles, University of California Press
- Hägerstrand, Torsten (1975) Space, time and human conditions. In: Karlqvist, Anders – Lundqvist, Lars – Snickar, Folke (szerk.) *Dynamic allocation of urban space*. Lexington, Saxon House Lexington Book
- Halbwachs, Maurice (1950) *La mémoire collective*. Paris, Presses Universitaires de France
- Horelli, Liisa (2002) A methodology of participatory planning. In: Bechtel, Robert B. – Churchman, Arza (szerk.) *Handbook of environmental psychology*. New York, Wiley and Sons, 607–629.
- Horváth Dóra – Mitev Ariel Zoltán (2015) *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*. Budapest, Alinea Kiadó
- Jankó Ferenc (2002) A hely szelleme, a településimage és településmarketing. *Tér és Társadalom*, 16/4, 39–62.
- Kirk, William (1963) Problems of geography. *Geography*, 48/4, 357–371.

- Kovács Dezső (2014) *Élmény, élménygazdaság, élménytársadalom és turizmus*. *Turizmus Bulletin*, 16/3–4, 40–48.
- Latour, Bruno (1996) *On Actor-Network Theory: A Few Clarifications*. *Soziale Welt*, 47/4, 369–381.
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford, Oxford University Press
- Lefebvre, Henri (1974) *The production of space*, London, Blackwell
- Letenyei László (2006) (szerk.) *Településkutatás I*. Budapest, Új Mandátum Kiadó – Ráció Kiadó, 53–70.
- Löw, Martina (2001) *Raumsoziologie*, Frankfurt am Main, Suhrkamp
- Löw, Martina – Weidenhaus, Gunter (2017) *Borders that relate: Conceptualizing boundaries in relational space*. *Current Sociology*, 65/4, 1–18.
- Norberg-Schulz, Christian (2004 (1980)) *Genius loci*. *Ökotáj*, 33–34, 65–75.
- Pap, Viktória (2019) *Researching the spirit of place: Mental mapping on Sziget Festival*. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 10/1, 113–131.
- Schmitz, Hermann (2007 (1998)) *Der Leib, der Raum und die Gefühle*. Bielefeld, Locarno Edition Sirius
- Shields, Rob (1991) *Places on the Margin: Alternative Geographies of Modernity*, London–New York, Taylor and Francis
- Shields, Rob (2013) *Spatial Questions. Cultural Topologies and Social Spatialisations*. Los Angeles–London–New Delhi–Singapore–Washington, Sage
- Simmel, Georg (1908) *Soziologie: Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Berlin, Duncker und Humblot
- Simmel, Georg (1913) *Philosophie der Landschaft, Die Güldenammer. Eine bremische Monatsschrift*, 3/2, 635–644.
- Simmel, Georg (1919 (1911)) *Die Alpen*. In: Simmel, Georg, *Philosophische Kultur*. Leipzig, Alfred Kröner, 134–141.
- Simmel, Georg (1994 (1909)) *Bridge and Door*. *Theory, Culture & Society*, 11/1, 5–10.
- Soja, Edward (1989) *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. London, Verso Press
- Stake, Robert E. (1995) *Evolution of issue question: Progressive focusing etic and emic issues*. In: Stake, Robert E. *The art of case study research*, Thousand Oaks, Sage
- Strauss, Anselm L. – Corbin, Juliet M. (1998) *Open Coding*. In: *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks, Sage

- Underhill, Paco (2008 (1999)) *Why We Buy: The Science of Shopping Updated and Revised for the Internet, the Global Consumer, and Beyond*. New York, Simon & Schuster
- Urry, John – Sheller, Mimi (2006) *The New Mobilities Paradigm*. *Environment and Planning A*, 38/2, 207–226.
- Vecco, Marilena (2019) *Genius loci as a meta-concept*, *Journal of Cultural Heritage*, 41, 225–231.
- Wallendorf, Melanie – Brucks, Merrie (1993) *Introspection in consumer research: Implementation and implications*. *Journal of Consumer Research*, 20/3, 339–359.
- Zátori Anita (2014) *Élményszemlélet a turizmusban: A turisztikai élményteremtés koncepciói*. *Turizmus Bulletin*, 16/2, 51–60.

5. Témával kapcsolatos saját publikációk

- Pap Viktória (MEGJELENÉS ALATT!) Térképek és jelképek: A Sziget Fesztivál mint mentális hely. Jel-Kép, ISSN 0209-584X
- Pap, Viktória (2020) Researching the spirit of place at a festival: Mental mapping on Sziget Festival. In: László Letenyei – Judit Dobák (szerk.) Mental mapping: The Science of Orientation. Passau, Schenk Verlag, 223–238. ISBN:783944850788
- Pap, Viktória (2019) Researching the spirit of place: Mental mapping on Sziget Festival. Corvinus Journal of Sociology and Social Policy, 10/1, 113–131. DOI: 10.14267/issn.2062-087X
- Pap, Viktória (2019) Day path (mental) mapping. New Approaches to Location – Spatial Patterns of the Global Economy Conference, International Mental Map Association Platform (IMMAP), Corvinus University of Budapest, Budapest, 5–7. November 2019.
- Pap, Viktória (2019) Researching the spirit of place at Sziget Festival. New Approaches to Location – Spatial Patterns of the Global Economy Conference, International Mental Map Association Platform (IMMAP), Corvinus University of Budapest, Budapest, 5–7. November 2019.
- Pap Viktória (2018) Experience mapping – Élménykutatás. Sziget kutatási beszámoló & IMMAP Mentális térképek konferencia, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2018. november 16.
- Katona Péter – Pap Viktória (2018) Day path mapping. Sziget kutatási beszámoló & IMMAP Mentális térképek konferencia, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2018. november 16.
- Pap Viktória (2018) Mentális térképezés a Sziget Fesztiválon – Terepspecifikus módszertani kihívások. Fiatalok kutatása – Módszertani kihívások, Magyar Szociológiai Társaság Módszertani Szakosztály, Zsigmond Király Egyetem Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2018. június 21.
- Letenyei László – Pap Viktória (2018) Mentális terek a Sziget Fesztiválon. BCE GTK Kutatási Hét – Alkalmazott üzleti antropológia, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2018. június 4.
- Pap Viktória (2017) Mentális térképezés a Sziget Fesztiválon. Városi jövő-képek Mentális térképészet a kortárs városkutatásban – Imag(in)ing the Future of Cities, Mentális Térképészek Nemzetközi Tudományos Egyesülete (IMMAP), Premier Kultcafé, Budapest, 2017. szeptember 22.

- Pap Viktória (2017) Genius loci. Rákócziterezés – Térfelfedő workshopok, szakmázás, csarnokest, Mindspace, Rákóczi téri Vásárcsarnok, Budapest, 2017. szeptember 21.
- Pap Viktória (2017) A hely szelleme a Sziget Fesztiválon. Poszter-előadás, Illyés Sándor Emléknapok, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Affektív Pszichológia Tanszék, Pszichológiai Doktori Iskola Magatartápszichológiai Program, Aktív Pszichológia Alapítvány, Magyar Pszichológiai Társaság Affektív és Kognitív Pszichológia Szekció, Budapest, 2017. március 23–24.
Illyés Sándor Nívódíjat kapott
- Pap Viktória (2016) Hely szelleme feltáró kutatás a Szigeten. Szimbiózis Napok antropológiai konferencia, Auróra, Budapest, 2016. május 6.
- Pap Viktória (2015) Terepmunkanapló – Sziget 2014 – Kulturális antropológiai expedíció a Szigeten – 2014. augusztus 11–17. Budapesti Corvinus Egyetem, Babeş–Bolyai Tudományegyetem. <http://mentalmap.org/sziget2014/wp-content/uploads/2014/08/TerepmunkanapoPV101.pdf> (2021. 11. 11.)